

მაია მიქაუტაძე

სიტყვაწარმოების გობიერტი საკითხისათვის ტაოურში
(2010-2014 წწ. ექსპედიციის მასალების მიხედვით)

სიტყვაწარმოების წესები და საშუალებები ტაოურში ძირითადად ქართულია, თუმცა ტაოელთა მეტყველებაში განსხვავებული ელემენტებიც დასტურდება, რაც მოცემულ დიალექტზე თურქული ენის ოთხსაუკუნოვანი გავლენით იხსნება. შედეგად, სიტყვაწარმოების თვალსაზრისით ტაოურში მრავალფეროვანი და საინტერესო სურათია.

კუთვნილების აღმნიშვნელი სახელების წარმოებისას -ოსან და **-იან** სუფიქსები ენაცვლება ერთმანეთს, თუმცა უფრო გავრცელებულია **-იან** სუფიქსიანი წარმოება: "იმხნამდი ქი მიცემ, მარქტალი **წყლიანი** გომოა"; "კაი მიწა-ნა იყტეს, **ყუმიანი** მიწა-ნა იყტეს, ფუმფლი"; "**მზიანი** ჰავა-ნა იყტეს ქი დაღუზა მარქტალი გომოა"; "ჰე, ჰენჰ ბევრ გურევთ, ასე ქი წუმუაგდებ, გაცივდება **ჰენჰიანი**, ქონი"; "ბაყალში შედი, იქ არი, ბევრ წვერიანი დედეა"...

წარმომავლობის მაწარმოებელი **-ურ/-ულ** და **-ელ** სუფიქსებიც თავისუფლად ენაცვლება ერთმანეთს. არ არის განსაზღვრული მათი ადგილი: "ზაბა კადა, **ნათურელია, ნათურელი**"; "ადნი ჩტენი **აქევრი** მიწა ლაზუდი დაღუზი მოა, ფუმფლია"; "ე ლარჰ თქტენ ქი გახლავს, **სადეურია** ისა, **სადეველია?**"...

-ოვან სუფიქსით ზედსართავებში თანაბრობითი ხარისხი გამოიხატება; ასეთ სიტყვებს სიმრავლის გაგებაც აქვთ: დიდრუანი, მაღალვანი, ლამაზვანი... "ზაბა **დიდრუანი** თუ არი, ნა დაჰრა"...

-ნარ/-ნალ სუფიქსი ტაოურში, სხვა ქართველური დიალექტების მსგავსად, მცენარეთა აღმნიშვნელ ფუძეებს დაერთვის და იმ ადგილს გამოხატავს, სადაც ეს მცენარე ბლომად ხარობს: თხილნარი, ნაძუნარი... ტაოურში **-ნარ/-ნალ** სუფიქსი მრავლობითობის **-ებ** ბოლოსართს სხვა დროსაც ენაცვლება: "ტყე, ჩტენი **ტყევნარი** (ტყეები) აქა, გაყოფილია **ტყევნარი**, გაყოფილი"; "**კარნალი** (კარები) გელო" (შ. ფუტკ., 1993); "ასე ჩომოვყრით **დეღევნარში** (დეღეები), გამოაანეთ გზაზე"; "**რუენალი** (რუები) უუმსია" (შ. ფუტკ., 1993) ...

წინავითარებას **ნა-** და **ნა-** — **-არ** აფიქსები ასახავს: "ემიას გოგო ყავდა **ნათხვარი**" (შ. ფუტკ., 1993); "გომოანებ ნაწველსა, მაქინაში **ნაწველ** გომოანევ"; "ჩემი ლენჰები **ნაკითხნი** არიან, დიდრუან მექთებები"; "ამ ალაგს ასე **ნასყიდ** ვეტყვით, **ნასყიდი, ნასყიდი**" ...

¹მაგალითებს ვიმოწმებთ 2010-2014 წლებში ტაოში მოწყობილი ექსპედიციის პერიოდში მოპოვებული მასალიდან; ცალკეულ შემთხვევებში ნიმუშები მოტანილია ნ. მარისა (1911) და შ. ფუტკარაძის (1993) ტექსტებიდან; ასევე, ვიყენებთ აწსუ ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრში დაცულ მასალას.

აქტიურად გამოიყენება **უქონლობის** მაწარმოებელი **უ-** — **-ო** და **უ-** — **-ურ** აფიქსები: "არი ლებულო **უსარო**. ერთი სარიანი არი, ამა ორ-სამი სოღ არი ლებუები"; "**უქეიფური** დემინახე, ზალიანაც გეგინარდა" (შ. ფუტკ., 1993) ...

ასევე პროდუქტიულია **დანიშნულების** მაწარმოებელი **სა-** — **-ე**, **სა-** — **-ელ**, **სა-** — **-არ** და **სა-** — **-ო** აფიქსები:

"ჰო, ი ვარები ქი დუაბმიდით, ი სა... **სახვნელზე** წუმუდებდით იმასა, ი **სახვნელი** იმა გასწორებდა ასე"; "მასუკან ემევიქმოდით, ასე გემეგტანდით, დავჯონდით, **სათივრე** ვეტყოდით"; "ასე ორ ხევნარ არ არი და, ტყე არ არი იქა, მარტო **საძიარი**, ძონ მალე"; "ე კიბილი, **საფორჩხელი** კიბილი, ჰო. ე ტარი, ე ტარ ბოლაზი დანი. ე **საფორჩხელისი** ყუი, დანი, ყუი"; "ონდანსორა, **სანაცრიე**, **სანაცრიე**, ოქუზბოდანი, ჰიშკარი, შორადი..."; "მალა ერთი ჭალა გუაქუა, **სახარე** ვეტყვით" ...

ხელობის აღმნიშვნელია **-ობა** და **მე-** — **-ე** აფიქსები:

"ჩემ ბერ **შოძერობა** იჯოლა, არაბა ბევრ ხან ემე იჯოლა, **შოძერობა**, ართუხ დუეჩვიენით და. მოვდოდეს იუსუქელი, ბოდნა **თერჯუმანობა** მათჯონებდეს, მალაზიეფში შევდოდეს, **თერჯუმანობა** მათჯონებდეს"; "**მეცხვერე**, ჰო, პირტყვებ მოაძოვეს, ზროხებ მუაძოვეს, ი **მეცხურე**. ბითთუმ წაასხამს ასე იმათ, **მეცხურეა**" ...

თავისებურებით გამოირჩევა ზოგიერთი მიმღეობური ფორმა: **უმურწყველა** (მოურწყველი), **დაბადული** (დაბადებული), **დამარჩალი** (დარჩენილი), **ახუჭებული** (აყვანილი ხელში), **მომდრელი** (მიზანში მსროლელი), **შეწკარებული** (ერთმანეთზე შემოწყობილი) (შ. ფუტკ., 1993)...

ტობონიმების წარმოებისას ტაოურში იგივე მაწარმოებელი აფიქსები გამოიყოფა, რომელიც თანამედროვე სალიტერატურო ქართულსა თუ სხვა დიალექტებში.

სტრუქტურული თვალსაზრისით ტაოს მიკროტობონიმები მრავალფეროვანია:

ა) **მარტივფუძიანი, უაფიქსო ტობონიმები** იშვიათია და მცირე გეოგრაფიული ობიექტების აღმნიშვნელია, მაგალითად: ბაწარი, ვაკე, ჩირდილი, გაღმაი...

ბ) ტობონიმთა უმრავლესობა აფიქსებითაა გაფორმებული; საკმაოდ ხშირია **სუფიქსებით ნაწარმოები ფუძეები**. აქ გამოიყოფა **-ეთ**, **-თი**, **-ნარ** (>ნალ), **-ა**, **-ებ** სუფიქსები:

-ეთ სუფიქსით **ნაწარმოები** ტობონიმები: კანკლ-ეთ-ი, კუპრ-ეთ-ი, ქაცან-ეთ-ი, ქორი-ეთ-ი, ყორი-ეთ-ი...

-თი: წყარო-თი, ფოსვა-თი, ჰამფიენ-თი ...

-ნარ/-ნალ: გურდ-ნალი, ღოდ-ნარ-ი ...

-ა: გობზეველ-ა, დოლურ-ა, კანაფურ-ა, მურუდ-ა(ი) ...

-ებ: ჩუხურ-ებ-ი, ფაცან-ებ-ი ...

გ) მრავალფეროვანია **პრეფიქს-სუფიქსური წარმოების ტობონიმები**. პრეფიქსებად გვხვდება **სა-** და **ნა-**, ხოლო სუფიქსებად **-ეგ**, **-ე**, **-ო**. მაგ.:

სა-ე: სა-თიხ-ე, სა-ნაცრი-ე, სა-ფერხულ-ე, სა-ფურ-ე, სა-ჯიმქკლ-ე ...

სა-ო: სა-მრავლ-ო, სა-პწკინალ-ო, სა-ფალანთ-ო, სა-მანჯახ-ო ...

ნა-ეგ: ნა-ტბ-ეგ-ი, ნა-ჭალ-ეგ-ი ...

ნა-ე: ნა-კავლო-ე/ნაკველო-ე ...

დ) **პრეფიქსით ნაწარმოები** გეოგრაფიული სახელები მცირე რაოდენობით დასტურდება. ძირითადად **სა-** და **ნა-** პრეფიქსიანია:

სა-: სა-სვენი, სა-თარი, სა-ცორი.

ნა-: ნა-ყორი, ნა-სყიდი.

ე) ტაოს გეოგრაფიულ სახელწოდებებში განსაკუთრებით მრავლად გვხვდება კომპოზიტური აგებულების ტოპონიმები. ისინი მიიღება სხვადასხვა ტიპის სახელთა (სიტყვათა) შეერთებით. საზღვრულად წარმოდგენილია საზოგადო სახელები: კარი, ვაკე, ტყე, ხევი, ღელე, ჭალა... მსაზღვრელად გვხვდება ზედსართავი და ნათესაობით ბრუნვაში მდგარი სახელი (ვრცლად იხ. ქვემოთ).

ტაოურ დიალექტში სიტყვაწარმოების შედეგად მიღებული ფორმებიდან განსაკუთრებულ ყურადღებას სწორედ კომპოზიტები იქცევა. სამწიგნობრო ქართულსა და დიალექტებთან მიმართებით, წარმომავლობის მიხედვით, კომპოზიტები პირობითად სამ ჯგუფად შეიძლება დავყოთ:

I. საერთოქართველური;

II. დიალექტური (ტაოური);

III. უცხოური (თურქ., არაბ., სპარს.) ფუძეების შემცველი.

I. ტაოურ დიალექტში კომპოზიტთა ძირითადი ნაწილი ქართული წარმომავლობისაა; გვხვდება როგორც ფუძეგაორკეცებული, ასევე ნაირფუძიანი თხზული სახელები.

მარტივი გაორკეცების შედეგად მიღებული კომპოზიტებია:

ახლა-ახლა, წრილ-წრილი, გზელ-გზელი, წინა-წინ, მალ-მალ, ნელა-ნელა, უკან-უკან, შორ-შორ, შუა-შუა...

"ახლა **ნელა-ნელა** გუაგდით ისა, ალა ვიჯებით"; "ელეთრიქი ჩვენ ენ **წინაწინ** არ იყო და ახლა მოსულა"; "ენ **წინაწინ** ვწველიდი ფურს"; "**სამ-სამი** თანე უნა ჩააყარო, ერთი-ორი ყარიში-ნა ქნა და"; "ოთხი მტკაელი **ძორ-ძორ**-ნა ქნა და"; "ო, დაჭრა... **ო, მოკლე-მოკლე**-ნა დაჭრა, მეიტანო ღელეში, გუდმოყარო, წედღებ, დახიზრავ"; "პირუტყვ აღარ არიან, მალევისაც აბლი-აბლი, **ორ-ორი**, თითო შეიქნეს, თივა ყოფნის, ნეკერ აღარ ვიჯებით"; "ჰო, კად თაფლია, ჰო, **ახლა-ახლა** იჯებიან ბოდნანი. **ახლა-ახლა** ჰყიდვენ. იმხან არ იყიდებოდა. ახლა" ...

ნაირფუძიან კომპოზიტებში რამდენიმე ქვეჯგუფი შეიძლება გამოიყოს:

მსგავსი სემანტიკის სიტყვებისგან შედგენილი კომპოზიტები: ჭალა-ყანა, სახლ-კარი, ბალი-ბაღია, პურ-წყალი, გზა-კვალი ...

"წვეღეფთ, ამა **ჭალა-ყანაში** თუ ვქენით ჩუენ ჭალეფჩი, იმაზე არ გიგჷირევა"; "ენ კად შეშა ნაძვი და სხალი. ტყეში ნაძვი, **ჭალა-ყანაში** სხალი"; "გვეიდა ქალმა, **კელ-პირი** დეიბანა"; "ეერია **გზა-კვალი** ი კაცსა"; "ღმერთმა კად **პურ-წყალზე** დასვას" (შ. ფუტყარ., 1993) ...

ანტონიმური კომპოზიტები: მთა-ბარი, ტოლ-მოკლე, დილა-სალამოს, ზეით-ქუეით, მისულა-მოსულა, ასაწევ-დასაწევი ...

"თქვენს უკან **მივდივართ-მოვდივართ**"; "ედა, ართუხ **დედამთილ-მუამთილ** მყავს, ალაღ მყავსა, ადაფაზარს არი ალაღ" ...

მსაზღვრელ-საზღვრულისგან შედგენილი კომპოზიციები:

ა) **ატრიბუტულმსაზღვრელიანი:** ორფეხი (ადამიანი), ოთხფეხი (საქონელი), მამამთილი, დედამთილი, ღმერთგამჩენელი, ფეჭშველაი, ხმამალა, თავლია, დედაბერი, ნებდაცემული, ოთხყური, სამყური (მცენარე) ...

ტოპონიმები: დიდი-ტყე, დიდ-ვაკე, დიდ-ჭალაი, უკანაი-ტყე, დამპალ-წყარო, კაკლიან-ლეღე, ნაღვა(რ)ა-ლეღეი, წინ-ყანა ...

ბ) **მართულმსაზღვრელიანი:** სადილობიხან, ტანისამოსი, ცეცხლიპირი, ჰელიგული, მუკლითავი, დელითავი, გულიპირი, ყურბალიში ...

ტოპონიმები: ტყის-პირი, ელიასვევი, წყაროთვალი, წვერსიქითი, ველისთაი, ხიდი-თავი...

II. ტაოურში გვაქვს დიალექტური წარმოების კომპოზიციები, რომელთაც პირობითად ვუწოდებთ ტაოური, ვინაიდან ისინი თავისუფლად შეიძლება შეგვხვდეს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სხვა კილოებშიც; მაგალითად:

არადეგვანარ-ა "არ იქნა შესაფერისი ჩვენთვის" - "ეს საქმე **არადეგვანარა**, მეზარებიან დათესვა ჩუენა, მიწის საქმე";

აითითი "თითებით თამაშის სახელი" - "პატარაობიხან **აითითის** თამაშობა გუიყურადა";

გულერთი "ერთგული, გულითადი" - "სულ **გულერთი** მოზობელები გუყავდა სოფელჩი";

ერთამი "ერთი დრამი, ცოტა, პატარა" - "**ერთამ** ამბავ-ნა გითხრა";

თვალნაჭირავი "თვალი რომ უჭირავს, შეყვარებული" - "**თვალნაჭირავი** ყოფილა ი ქალზე";

წითვალაი "მზისთვალი, მზე" - "**წითვალავით** ბგანები ყავსა ჩემ ძმასა";

დეღე-ღურდანი "ხევი-ხრამი, ხევ-ხუვი, ღელის მიდამოები" - "**დეღე-ღურდანიში** დევეხეტებოდით და ჩომა ვეძებდით";

ღორბეჩაი "ფიზიკურად მაგარი, მაგრამ ცოტათი გონებასუსტი" - "ერთი **ღორბეჩაი** კაცი ცხოვრობდა ი თი ძირას";

ყველინარში "ყველით, კვერცხითა და ერბოთი მომზადებული კერძი" - "**ყველინარში** იცი შენ? ყველი-ნა კვერცხი უნდა, გერმელია";

ხიჭი-ბუჭაი "წვრილმანი საგნები" - "სუ კარგავდა **ხიჭი-ბუჭა** რაცხეფს ი დეკაცი, მასუკა - ეძებდა";

რახანცხა "როდესაც": "**რახანცხა** გინდა, იმხან გააკეთე. გელი მოკლა სერბეთია. **რახანცხა** დეინახავ, მოკლავ";

მასუკა "მას შემდეგ": "**მასუკასაც** გეზარდენით, ასკერში წაველით"; "**მასუკა** ჩომალთ ვევა, ჩუენი ალაგი ვევადა";

ყოლღამე "ყოველ ღამე": "ედა, დათვი **ყოლღამე** იარება აქობაში" ...

ამ ქვეჯგუფში მარტივი გარკვევებით მიღებული თხზული სახელების ("ამა ასე ქი დემეძგეროს, ისე ასაფანია ქი, ფარჩი არ ჩავა ჩემი დაბლა, მოვკლები. **ფარჩა-ფარჩა** შევქნები, დანი") გვერდით საკმაოდ ხშირია და ყურადღებას იქცევს ისეთი **ფუძეგაორკეცებული** კომპოზიციები, რომელთა მეორე წევრის **ფუძე** შეცვლილია.

გვზვდება როგორც ხმოვანთა, ასევე თანხმოვანთა მონაცვლეობით მიღებული კომპოზიტები:

რედუქციისას ფუძისეული ხმოვნები, როგორც წესი, უ ხმოვნით იცვლება: ყველაზე ხშირია ა>უ: პაშკა-პუშკაი (თივის სახელი); პაკა-პუკითა; ფათათა-ფუთათა “მოუწყობელი, დაულაგებელი”; ფანგა-ფუნგი “მტკრევა-ლეწვა, ჭახა-ჭუხი” ... ე>უ: მეზობელი-მუზობელი, ... ი>უ: ჯღინკი-ჯღუნკაი “პატარ-პატარა” ...

თანხმოვანთა მონაცვლეობით მიღებულ კომპოზიტებში სიტყვა მეორდება თავკიდური თანხმოვნის ან თანხმოვანთკომპლექსის შეცვლით. ტაოურში, მსგავსად ქართული სალიტერატურო ენისა და დიალექტებისა, მონაცვლე თანხმოვანია “მ”, მაგ.: “ვაშლი-მავალი, სხალი-მალი არ აი აქა”; “ღონთორ-მონთორ, ღერმან-მერმან არ გინდა”; “შომოქხვებდა დათვი-მათვი” ...

ფუძეგარკეცების შემთხვევები სალიტერატურო ენისა და დიალექტებისთვის უცხო არ არის. სალიტერატურო ენაში უმთავრესად ფუძეუცვლელი კომპოზიტები გვხვდება; ასონანსური ვარიანტები უმთავრესად დიალექტებში გამოიყენება, თუმცა ზოგჯერ სამწიგნობრო ენაშიც დასტურდება. ამ ტიპის თხზულ სიტყვათა გამოყენების სიხშირე ტაოურში თვალმისაცემია. ამგვარი წარმოების გააქტიურება, შესაძლოა, თურქულის გავლენით აიხსნას, თუმცა წარმოების პრინციპი და წესები აქაც ქართულია.

ნაირფუძიანი კომპოზიტები:

სინონიმური კომპოზიტები: ფუტიან-მურიანი “შინაური ტანსაცმლით”; ფარა-ფასი “საფასური” ...

მსგავსი სემანტიკის სიტყვებისაგან შედგენილი კომპოზიტები: კედელ-კუთხე, ჭადი-პური, თიკნებ-კრავებ, კლიტე-სადლოლი, ცხვირ-ბუკი, წვიმა-წყალი ...

ანტონიმური კომპოზიტები:

არვარგი “უვარგისი, არასასურველი, აკრძალული”; **ძილ-ჭკუაში** “ძილ-ბურანში”; **ბერ-დედაბერი//ბერ-ბებერნი-ი** “მოხუცი ცოლ-ქმარი” ...

მსაზღვრელ-საზღვრულისგან შედგენილი კომპოზიტები:

ა) **ატრიბუტულმსაზღვრელიანი: მალმოსული** “ნაადრევი”; **ფენშავიანი** “შავფეხა, უბედურების მომტანი”; **დეკაცი** “დედაკაცი”; **თივაწველაი**; **ამდენის** “ამდენი ხნის, ხანშიშესული” ...

ტოპონიმები: **ქონობანი, კაკათქედი, ლონჯიქეთქედი, დითქედი, ქეთქედი, ჭორახლაქეთი** ...

ბ) **მართულმსაზღვრელიანი**: “აქო ამას, აქობასა ხეიყანა ვეტყვით”; “მალლა კილო ერთი ყანა გუაქტა, იქაც **შინდიძირი**”; “მე **ბეტერაობინან** ანას უკან წევდოდი, ნეკერ ვიჯებოდი”; “**სადამობირა** მოსწველიდეს, დილაჲ მოსწველიდეს”; “იქ ჭალა გუაქტა, ემე ვეტყვით, **კალოსწინი**”; “**ბლიხმელი** - გამხმარი ბალი. ბალს ახმობენ და საზამთროდ ინახავენ” (შ. ფუტყარ., 1993) ...

ტოპონიმები: **ბალხითა, ბაგიწყალი, ქელაზორიწვერი, სამრავლოწვერი, სახაიწვერიო, კაას-წინი (<კარის-წინი), ქესადგურიწვერი** ...

III. უცხოური (თურქ., არაბ., სპარს.) სიტყვების შემცველი კომპოზიტები შედგენილობის მიხედვით ორ ქვეჯგუფად შეიძლება დაგვით:

1. კომპოზიტები, რომლის ერთ-ერთი კომპონენტი ქართულია;

2. ორივე კომპონენტი უცხოურია.

1) შერეული ტიპის კომპოზიტებში ქართულ და უცხოურ სიტყვათა მიმდევრობა განსაზღვრული არაა:

კომპოზიტის პირველი წევრი ქართულია, მეორე - უცხოური:

თიბავახთი "თიბვის დრო" (არაბ. "vakit" "დრო, ხანი") - "მასუკა **თიბავახთი** მოა, მაქტილივახთი მოა, მარქტალ დავთხრით";

გულჩორიანი "გულით ავადმყოფი" (თურქ. cor "დაავადება") - "გულჩორიანი იყო ჩემი ანაი";

დოშორვა "წვნიანი კერძი, რომელიც მზადდება დოს, ფქვილის, ხახვის, ქინძის გამოყენებით" (თურქ. corba "წვნიანი, შეჭამანდი") - "შუადღისან **დოშორვას** აკეთებდა დედაბერი";

ერთანე "ერთი ცალი" (სპ. tane "ცალი, წვეთი") - "**ერთანე** პური უყიდა და მუუტანა სახში";

ყურიყაფა "ყრუ" (ყური + თურქ. kapalı "დახშული, დახურული") - "**ყურიყაფანი** ხდებიან ე ბგანები";

ძაფიგორა "ძაფის მიხედვით" (თურქ. gora "მიხედვით, შესაბამისად") - "**ძაფიგორა** მოუქსოვდით იმასა" ...

ტოპონიმები: **ზემო მეელე, ქომა მეელე** (არაბ. mahalle "უბანი, რაიონი") ...

რთული სახელის პირველი წევრი უცხოურია, მეორე - ქართული:

ანამისი "დედამისი" (თურქ. anne "დედა") - "ლამაზი ქალია **ანამისი**";

ანაგზა "დედა გზა", "მთავარი გზა" (თურქ. anne "დედა") - "ი სოფლამდე **ანაგზით** მიდიხარ";

ენდიდი "უფრო დიდი, უდიდესი" (თურქ. en "გაძლიერებითი ნაწილაკი, უფროობითი ხარისხის მაწარმოებელი") - "**ენდიდი** სახლი რო დგანა, მისია";

აღ-ყველი (თურქ. yag "ცხიმი, კარაქი, ერბო") - "ნენეი **აღ-ყველ** აკეთეფს ყოელ საღამო";

ჩომა-ცხუარი (თურქ. coma "პირუტყვი") - "**ჩომა-ცხუარს** მოასხამდა ი მეცხტერე" ...

ტოპონიმები: **ყიშლი-წვერი** (თურქ. kıslak "საზამთრო საძოვარი"),

ტუზი-ჭალაი (თურქ. tuz "მარილი") ...

ბ) უცხოური (თურქ., არაბ., სპარს.) სიტყვებისაგან მიღებული თხზული სახელები:

ხისიმ-ახრაბა "ახლო და შორეული ნათესავები, მთელი მოდგმა" (არაბ. hisim "ნათესავი" + არაბ. akraba "ნათესავი, ახლობელი") - "ა, ჩემი ხისიმ-ახრაბა აქედამ ისტამბოლ ჩასვლამდე ხისიმ-ახრაბანი მყავან" ...

გერიყალანი "დარჩენილი, დანარჩენი, სხვა" (თურქ. geri - უკან, kalan - დარჩენილი, ნარჩენი) - "**გერიყალანი** რა-ნა გითხრა, მეველავ დედაბერი";

ანა-ბაბა "დედ-მამა" (თურქ. anne "დედა" + თურქ. baba "მამა") - "მე ისტანბულ ვარ, **ანა-ბაბაი** სოფელჩი რჩებიან";

ანალუდი "დედინაცვალი" (თურქ. analık) - "გაჭერსიანდა ი **ანალუდი** და გააგდო სახლიდამ ბგანი";

ენსივთა "სულ პირველად" (თურქ. en "უფრო, ყველაზე" + არაბ. siftah "თავდაპირველი, ადრინდელი") - "**ენსივთა** ჩემი ბოსტანი ჩანა";

საბახნაში “დილის ლოცვის ჟამი“ (არაბ. sabah “დილა“ + სპარს. namaz “ლოცვა“) - “ადგებოდა ყოველ **საბახნაში** მაამთილი და ლოცულობდა“ ...
toponimi: ოქუზ-ბოდანი (თურქ. öküz “ხარი“ + თურქ. boğazi “ყელი“); **ყარა-გოლი** (თურქ. kara “შავი“ + თურქ. göl “ტბა“); **ყარა-ტაში** (თურქ. kara “შავი“ + თურქ. taş “ქვა“); **ყარა-თადი** (თურქ. kara “შავი“ + თურქ. dağ “მთა“)...

გვაქვს უცხოური ძირ-ფუძეების გავრცეებით მიღებული კომპოზიციებიც: **დილიმ-დილიმ** (თურქ. dilim “ნაჭერი, ნატეხი“); **აშლი-აშლი** (თურქ. yaşıl “ასაკოვანი“); **აგაშ-აგაშ** (თურქ. yavaş “ნელი, წყნარი“); **სირა-სირა** იქნება (თურქ. sira “რიგი“); **ჩეშიტ-ჩეშითი** (თურქ. çeşit “ნაირ-ნაირი“); **ჩიზგილ-ჩიზგილი** (თურქ. çizgili “ზოლებიანი“); **ხას-ხასები** (თურქ. has “სუფთა, წმინდა, ნამდვილი“) ...

მაგალითები: "აქ ზათი ბევრი არ ვთესავთ, **აბლი-აბლი**"; "დიდი ყანები არ გუაქნა, **აბლი-აბლი** გირმა ყანები, ჩოხი ჭალებია"; "გავალთ თუელზე, მოვჭრავთ, **გირმა-გირმა** დავჭრავთ, ჩომოვყრით ასე, მოტორით მოვჭრავთ"; "იმ ხე გააპობენ, თანთა იქმენ, **გირმა-გირმა** ემესა, იმით მოქსოვენ ასე"...

ბუნებრივია, ხშირად დასტურდება ასონანსური კომპოზიციებიც:

"ემეში, ჩარში ბევრნი შეიყარნეს ართუხ, ბევრი საქმე არი, **ბარაჯები-მარაჯები**, ბევრი საქმე არი, ართუხ ისინი იყიდვენ"; "ემეთ, თივა დავგვიტ ჭალაში, ერთ ადგილა მოვკრიფავთ, აქობაში **ჩოფები-მოფები** იქნება, დავგვიტ, ერთ ადგილა მოვკრიფავთ"; "ხევნარი, ემენი, ალაჯები ფარა იჯება, **სანდულები-მანდულები**, მობილიები ფარა იჯებაო"...

ამგვარად, ტაოურ დიალექტში ზოგადად სიტყვაწარმოებისა და კონკრეტულად კომპოზიტთა თხზვის წესები და პრინციპები ძირითადად ქართულია. ქართულ ფორმებთან შედარებით, მცირეა ხვედრითი წილი უცხო ენებიდან შემოსული კომპოზიტებისა, რომელთა წარმოებაც არსებითად ქართულ წესებს ემყარება. ასეთი თხზული სახელების დიდი ნაწილი ქართულ სიტყვაწარმოებით ყალიბშია მოქცეული.

დამოწმებული ლიტერატურა

ე. დადიანი, მ. მიქაუტაძე, 2013 - ე. დადიანი, მ. მიქაუტაძე, სოფელ ხევას (ტაო) მიკროტოპონიმია; "ონომასტიკური კრებული", ახალციხე-თბილისი, 2013, გვ. 45-58.

ნ. მარი, 1911 - Марр Н.Я., Дневник поездки в Шавшетию и Кларджетию: «Георгий Мерчуле. Жизнь св. Григория Хандзтийского», С.-Петербург, 1911.

მ. ფალავა, 2005 - მ. ფალავა, მ. ცინცაძე, ე. მაკარაძე, რ. დიასამიძე, ლ. თანდილავა, ტაოური მეტყველების ნიმუშები, ბათუმის უნივერსიტეტის კრებული, IV, ბათუმი, 2005.

შ. ფუტკარაძე, 1993 - შ. ფუტკარაძე, ჩვენებულების ქართული, ბათუმი, 1993.

შ. ფუტყარაძე, 1995 - შ. ფუტყარაძე, ქართული ენის სამხრულ-დასავლური დიალექტების თავისებურებანი ისტორიული ტაო-კლარჯეთისა და მუჰაჯირი ქართველების მეტყველების მიხედვით, სადოქტორო დისერტაცია, თბ., 1995.

ნ. ცეცხლაძე, 2000 - ნ. ცეცხლაძე, შავშეთ-იმერხევის ტოპონიმია, ბათუმი, 2000.

აწსუ ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრში დაცული ტაოური ტექსტები.

MAIA MIKAUTADZE

ABOUT THE WORD-BUILDING ISSUE IN TAO DIALECT (ACCORDING TO THE MATERIALS OF 2010-2014 EXPEDITION)

Tao dialect is rich with diverse and interesting aspects in terms of word-building. Means and rules of word-building and are primarily Georgian (generally Kartvelian), however due to the fact of long established co-habitation in the Turkish environment, emerging different elements in Tao dialects tends to be natural. We meet all the types of derivative nouns in Tao dialect: with double roots and diverse roots as well.

Principle forming foreign roots is primarily based on Georgian language rules; Major part of composites are contained in Georgian word-formation framework. The relative part of foreign elements comparing to Georgian forms is small.

In terms of Literary Georgian language and dialects, composites in Tao dialects by origin can be conventionally divided into three groups: a. general Kartvelian, b. dialectic (Taoish) c. foreign (containing Turkish, Arab, Persian) roots.

My work analyses main types of composite formation due to each group.